

והתם בלבונה – רצה לומר, שעל ידי שחידש דבר בהלכה בענין אור דמנורה ודירח – המאור
 ישראל מונין לו (סוכה כט.). על ידי זה המשיך אורה לכל ישראל ועל כן נקרא באותה שעה 'נר
 ישראל'. וזה שכתב רש"י (ערכין י): שאתה מאיר עיני חכמים – היינו דעל ידי זה המשיך אורה
 לחכמים, שזהו עיקר האורה – זו תורה (כמו שאמרו במגילה טז): [ומצאתי גם בספר צמח דוד
 על התורה (בהעלותך ד"ז רע"ג) שפירש כן ע"ש], וכיוצא בו בכל חידוש דאורייתא שתלמיד ותיק
 עתיד לחדש, והן השמים חדשים וארץ חדשה שאיתא בזהר הקדוש (ח"א ה.) דנעשה, היינו
 השפעות חדשות לשמים וארץ וכל צאצאיהם בכללם'.

(מתוך דברי סופרים לר"צ הכהן בה. והשוה: צדקת הצדיק צ; רטז)

דף פט

'אין לך עבודה שכשירה מערב עד בקר אלא זו בלבד'. אין הכוונה לומר שהיא עבודה שכשירה מערב
 עד בקר – שהרי מצות הדלקה בין הערבים ככתוב, ואם המתין עד הערב כבר ביטל מצות עשה [אלא
 שמכל מקום חייב עדיין להדליקה, וכמו נר שכבה – מדליקה כל הלילה כדלעיל].

(ובזה סרה קושית 'מקדש דוד' (כא,א) מדוע הדלקת נרות דוחה שבת והלא אפשר להדליק במוצאי שבת שהרי כשר להדליק
 מערב עד בוקר – דליתא, שזמן מצות ההדלקה מבעוד יום דוקא).

ואפשר לפרש שזה שאמר 'כשירה מערב עד בקר' – שאם לא הדליק, מדליק והולך כל הלילה. וכן פירש
 השואל ז"ל בתשובת הרשב"א (שט).

אבל הרשב"א השיב שאין זה הפירוש, שהרי בגמרא (פסחים נט.) למדו מהכתוב הוזה שהדלקת הנרות היא
 עבודה המאוחרת ואין אחריה עבודה, אלא זהו פירוש מערב עד בקר – בעבודה זו שובתות העבודות
 עד בקר (עפ"י חזון איש ל,ז). וכן יש לפרש לשון רש"י בנבחים יא סע"ב. אך צ"ע לפירוש זה בכונת התוס' כאן ובלשונם.
 וע"ע בגבורת ארי יא טו. ובהו"א לו,ה).

'איכא דאמרי מלמעלה למטה שיערו, ואיכא דאמרי ממטה למעלה שיערו'. ונפקא מינה, שלפי
 הדעה ששיערו מלמעלה למטה, מותר לתת שמן יותר מחצי לוג לכל נר, הגם שיישאר לבוקר, שאין
 עניות במקום עשירות. ולדעה השניה, התורה חסה על ממון של ישראל ואין רשות לתת יותר מכדי
 הצורך (עפ"י רבנו גרשום מאור הגולה). וע' בסמוך.

'איכא דאמרי ממטה למעלה שיערו'. צריך עיון, הרי לא קיימו מצות הדלקה כיון שלא היה בנר
 שיעור מערב עד בקר? (ואין לומר ששיערו בשמן חול בנר חול קודם שגמרו את המנורה – שהרי אמרו
 שלכן לא עשו מלמעלה למטה, משום הפסד ממון של ישראל, והיינו משום שהשמן הנותר בבוקר היה
 לו דין 'מותר' – משמע שבמנורה עצמה בדקו).

ויש לומר, עשו בתחילה פתילה דקה ואחר כך העבו אותה והוסיפו שמן, עד שמצאו חצי לוג שמן בליל
 טבת בפתילה בינונית (חזו"א ל,ז).

א. נקט בפשיטות צריך כמות שמן מלאה בזמן ההדלקה – וכמו שכתבו הפוסקים (רא"ש פ"ב דשבת; תשו"ע תרעה,ב)
 לענין נר חנוכה.

ואולם מדברי כמה ראשונים (ע' מאירי פ"ב דשבת ועוד) שתמצו הקושיא מדוע עושים חנוכה שמונה ימים ולא שבעה, לפי

שחילקו את השמן לשמונה חלקים ונתנו במנורה בכל לילה שמינית מכמות השמן בלבד – הרי מבואר ש[אפילו אם הדלקה עושה מצוה] אין צורך בכל כמות השמן בנר בשעת ההדלקה, ועכ"פ לעיכובא. ויש לפרש שכשיעירו חכמים, נתנו פחות שמן, וכשראו שעומד השמן להכלות – הוסיפו עוד (וכ"מ מפרש"י). ע"ע בפירוש הרא"ם על הסמ"ג (הלכות חנוכה). וע"ע שבת הלוי ח"א קצו וח"ו צו – לענין עיכוב בשיעור חצי הלוג, ואם הוא הלכה למשה מסיני [אלא שנשכח והחזירוהו חכמים ע"י ששיערו].

ב. אם ננקוט ששיערו במנורה עצמה, הרי שיש לשמוע מדעת האומר 'מלמעלה למטה' שבית הקיבול במנורה הכיל יותר מחצי לוג [ואולי לוג שמן. ערש"י כת"י], שהרי בתחילה נתנו בו יותר. ואולם המהר"ם שיק כתב (בחיבורו על המצוות, צה – בבאור דברי המג"א) שיש הידור למלאת פי הנר בשמן בנר חנוכה, שכן היה במנורה שבמקדש, שאף בלילות הקצרים מילאוהו שמן. וכבר העיר על דבריו מגמרא דידן בשו"ת משנה שכיר (ח"א קיב).

ובספר מגדים חדשים (שבת כג) תירץ ששיערו במנורה אחרת. אך לכאורה אין הדברים מתישבים עם דברי החזו"א. ושמא בתחילה עשו מנורה עם בתי קיבול גדולים, וכשראו שהיא גדולה מדי, שינו ועשו מנורה אחרת. והו' התורה חסה על ממונם של ישראל' – דמים מרובים של נסיונות המנורות.

'אין עניות במקום עשירות'. הנה הכלל הזה ענינו הפכי מהכלל 'התורה חסה על ממונם של ישראל'. וכמו כן נחלקו החכמים איזה כלל גובר. ופרשו אחרונים שהדבר תלוי בשיקול דעת החכמים מתי לפזר ומתי לקמוץ, כל מקום כפי עניינו, לפי סוג ההפסד ולפי כבוד העבודה [אם הוא דבר הקדוש קדושת הגוף אם לאו, אם המדובר על דבר של עניות ממש או רק אינו מהודר מאד וכד'] (ע' תפארת ישראל תמיד פ"ה כז; תשובה מאהבה ז; יום תרועה ר"ה כז).

(ע"ב) 'אמר אביי: הכי קאמר, מערבין יינן אם נתערב סלתן ושמנן...' ואם תאמר כיון שמעמיד משנתנו בנסכי יין, מדוע דוחק להעמיד בשנתערב סלתן ושמנן, הלא אפשר לפרש בפשטות שאסרו חכמים לערב היין בכבשים ופרים שאין בלילתן שוה, כיון שאם יערב סלתן ושמנן קודם בלילה – פסול, אבל פרים ואילים שאם ערב סלתן ושמנן קודם בלילה כשר [שכן משמע במתניתין, וכן מבואר אליבא דר' יוחנן], לא גזרו לאסור לערב יינן אטו עירוב סלתן?

ויש לומר לפי שפשט המשנה משמע שהמדובר על סולת ושמן, שהרי מסיים 'ואם בללן אלו בפני עצמן...' [וזה היתה גם ההנחה הפשוטה של המקשה, שהקשה מ'זהקטירו'], הלכך גם עתה שמעמידים את המשנה ביין, מכל מקום מדובר גם על סולת ושמן, שבפרים ואילים אף אם נתערבו קודם בלילה – כשר, אבל כבשים ופרים לא כשר אלא אם בללן כל אחד בפני עצמו. ומכך שעירב התנא דין היין והסולת ושמן וכללם יחדיו, מוכח ששניהם קשורים זה בזה – כלומר, לא הותר לערב היין אלא בשנתערב הסולת ושמן. [אם משום שבאופן זה שוב אין מקום לגזרה, שהרי כבר נתערבו המנחות, אם משום שהיין טפל למנחה, וכיון שנתערבה המנחה אין מקום לאסור תערובת היין] (עפ"י חרושים ובאורים ז,ח. ע"ש בהרחבה דקדוק מהלך הסוגיא. וע"ע בהרחבה ברש"י ובזבח תודה).

'אלא מעתה כבש הבא עם העומר ששחטו שלא לשמו תהא מנחתו כפולה... חדא מינייהו נקט'. רמז לדבר; בכל מקום נאמר אשה ריח נחוח לה' ואילו במנחת כבש הבא עם העומר נאמר אשה לה' ריח נחוח – לומר אף שאין נחת רוח לפניו, שלא נעשה כרצונו, והיינו ששחט הכבש שלא לשמה, אעפ"כ תהא מנחתו כפולה ונקטרת אשה לה' (עפ"י משך חכמה אמור כג, ג).

'בשלמא הנך עולות נינהו, אי לא חזו לעולת חובה – קרבי לעולת נדבה, אלא הכא אי לא מוקמית ליה במילתיה, אשם נדבה מי איכא?!'. פירושו: קרבן עולה, כיון שהוא בא בחובה ובא בנדבה, הרי כשכפלה תורה מנחתו, אפשר לשמוע שהחובה היא שגרמה לה לכפול, וכששחטה שלא לשמה שלא קיים חובתו בעולה זו – אין כאן מצות הכפלת המנחה, אבל אשם שאינו בא נדבה, ועיקר הקרבן וחובתו – חד הוא, וכשהצריכה תורה נסכים על כרחך קרבן זה טעון נסכים, הלכך אם הוא כשר שלא לשמו, גם כן הוא בכלל מצות נסכים, שאין שלא לשמה מין קרבן אלא קלקול בקרבן, ולא מסתבר שנייחד דין מחודש בקלקול זה לומר שהוא אשם בלא נסכים. ומדברי הרמב"ם מבואר שרבה חולק לדינא עם אביי [לא רק בסברא, האם ניתן ללמוד מאשם לכל המקומות], שאכן יש חילוק בין אשם לעולה (עפ"י חזון איש לב.ל. וע"ע בשפת אמת ובחודשים ובאורים יב, י סק"א; ורע אברהם יא, כג; ברכת מרדכי ח"א סי' ז סק"ג ח; בית ישי קיב ד"ה ונראה לדחות).

דף צ

'תנא קמא סבר מדת הלח נמשחה בין מבפנים בין מבחוץ, מדת יבש נמשחה מבפנים ולא נמשחה מבחוץ. ורבי עקיבא סבר, מדת הלח נמשחה... מדת יבש לא נמשחה כל עיקר'. מקור החילוק לתנא קמא, פרשו רש"י ותוס' (נז:), מדרשת הכתוב וימשחם ויקדש אתם שנאמר סמוך לכלי המזבח, וכלי המזבח הנם כלי לח.

ויש לתת טעם בדבר; הלח נצרך תמיד להחזקת כלי, ולכן סברא היא שהלח נטפל יותר אל הכלי מאשר היבש.

ואולם טעמו של רבי עקיבא צריך באור, מדוע לא משחו את מדות היבש כל עיקר? ויש לומר לפי שהדברים הלחים הרי הם מוכנים לעשות מצוותם מיד בנתינתם בכלי, כגון יין לנסך ושמן ליתן על המצורע. אבל היבש על הרוב הוא מחוסר תיקון והכשר נוסף; כגון מתן שמן ולבונה לסולת. ואף מנחת חוטא שאין שם שמן ולבונה – הלא טעונה קמיצה, ואי אפשר לקמוץ מתוך העשרון שהרי הוא מלא וגדוש לגמרי, וצריך להעבירה לכלי אחר. וגם מנחת חוטא של כהנים שאינה נקמצת, הלא צריך למלחה מכל צדדיה. הלכך סובר ר' עקיבא שלא נמשחו (עפ"י חדושים ובאורים ט, א).

בספר קרן אורה תמה לר' עקיבא במה מתקדשת מנחת חוטא של כהן, תינח מנחת חוטא של ישראל, אפשר שמתקדשת קדושת הגוף ע"י הקמיצה, אבל של כהן שאינה נקמצת, במה מתקדשת – ואולם לפי המבואר ניחא, שהרי היא מתקדשת בכלי אחר, כי דוקא בכלי המדה אמר רע"ק שאינה מתקדשת, היות ואינה מוכנה למצוותה כעת.

– אף על פי שמשיחת הכלים לא נהגה אלא בזמן משה, אבל לדורות עבודתן מחנכתן – מן הסתם כמו שנתקדשו בימי משה על ידי המשיחה, כן נתקדשו לדורות על ידי חינוך (עפ"י רש"י, קרן אורה, זבח תודה). ראה תוספת הסבר בספר בית ישי (לב), שהקידוש והחינוך הם שני דברים הנצרכים לכלים; הקידוש הוא בכח והחינוך בפועל; החינוך הוא הוצאה לפועל וקביעה מעשית של הקידוש, וא"כ הכלים שלדורות באים בחריקיהו של הכלים שעשה משה, וכאילו נמשחו הם עצמם. ואף בימי משה שתי הפעולות הוצרכו – הקידוש והחינוך. ע"ש בהרחבה.

– משיחת כלי שרת, יש לעיין האם נעשתה על פני כל הכלי אם לאו. ולכאורה יש לדמותה למשיחת כהן שהרי הכתוב כללן יחדיו, ומשיחת כהן היא כמין כ"י יוונית (ככריתות ו:).

ג. לדעת חכמים (והיא דעת רבי אליעזר ברבי צדוק. וכו"ה סתמא דסוגיא בשבת כב. תוס'. וכן פסק הרמב"ם – בית הבחירה ג,ו), הנרות (= כלי קיבול השמן) היו מקשה אחת עם המנורה ולא ניתן לפרקם ממנה, אלא שהיו יכולים לכופפן לפנות הדשן ולזקקן שוב למילוי השמן. [והיה טס על כל נר, וכשמדשן היה דוחפו כלפי פיה לגלות הנר ולנקותו, ואח"כ מחזירין].

נראה שאותו טס היה גם כן מגוף המנורה, מן הככר, שבכלל 'נרותיה' הוא, והיה ניתן לדוחקו אנה ואנה (חדושים ובאורים יב).

ולדעת רבי נחמיה אליבא דחד תנא, וכן דעת רבי יהושע בן קרחה, הנרות היו יכולים להפרד מגוף המנורה, כי מקשה לא נאמר עליהן. והיו מפרקים אותם ומניחין באהל ומקנחים אותם בספוג. מבואר בגמרא (וכן מפורש ברש"י ימא כד: ד"ה שסידר) שגם לפי דעה זו, היו הנרות הנפרדים עשויים זהב.

ד. מלקחיים ומחתות היו עם המנורה, וכן היו טסים על פי הנרות (ונקבים היו באמצעם, ודרכם ניתן השמן לנר. רש"י כת"י). וכולן זהב טהור, וכן פי הנרות – זהב טהור.

דף פט

קנד. א. כמה שמן יש בלחמי תודה ונזיר, ומה מקור הדין?

ב. כמה שמן יש ליתן במנחת נדבה של ששים עשרון? וכמה סלת ושמן יש למתנדב מנחה בסתם?

ג. כמה שמן נותנים במנורה?

ד. האם מותר לערב חלבי הקרבנות או נסכיהם זה עם זה? מה הדין לכתחילה ובדיעבד?

ה. מהם שיעורי נסכי כבש הבא עם העומר?

ו. הדינים המיוחדים לקרבנות מסוימים – האם הם קיימים כאשר נזבח הקרבן שלא לשמה?

א. לחמי תודה, המצות מלבד החמץ, יש בהם סך הכל חצי לוג שמן (רבי עקיבא דרש מריבוי אחר ריבוי בשמן בשמן – למעט משאר המנחות הבאות לוג. ורבי אלעזר בן עזריה אמר: מהלכה למשה מסיני). חצי מהמנות הן באה לחלות ולרקיקין וחצי לרבוכה (משום ריבוי בשמן הנאמר ברבוכה).

מפרש"י כת"י משמע (כן כתב ב'חדושי הרשב"א' ותלוי הדבר בגרסאות שונות. וכן מפורש בר"ג) שלדעת ר' אלעזר בן עזריה מחלק את חצי הלוג לשלשת מיני הלחם בשוה.

בלחמי נזיר יש רביעית שמן, הלכה למשה מסיני (רבי אלעזר בן עזריה. ולעיל (עת. וברש"י) משמע בברייתא שלמדו זאת מתודה (תודת שלמיו) שרביעית שמן הוצרכה לחלות ולרקיקין שבתודה).

ב. המתנדב מנחה גדולה; לדברי חכמים נותן לוג שמן לכל עשרון (עשרון בלול ולוג). רבי נחמיה ורבי אליעזר בן יעקב אומרים: אפילו מנחה של ששים עשרונים אין לה אלא לוגה (למנחה ולוג שמן).

המתנדב מנחה – לא יפחות מעשרון (...למנחה ולוג שמן – לא יפחות מדבר הטעון לוג שמן).

ג. כל נר משבעת הנרות נותנים בו חצי לוג שמן, כפי ששערו חכמים [יש אומרים על ידי בדיקה מלמטה למעלה, וי"א להפך] ללילות הארוכים.

בקיץ שלילותיו קצרים היה נותר שמן ליום, והיו משליכים אותו החוצה (רש"י). או היו עושים או פתילות עבות יותר (עפ"י ירושלמי).

ד. אין מערבים חלבי הקרבנות זה עם זה (אפילו הם זהים. כ"מ בסוגיא וכן כתב הראב"ד בפירושו לתו"כ ריש ויקרא, יז), אלא כל קרבן וקרבן מקטירים אמוריו בפני עצמם (והקטירו). והוא הדין לסולת והשמן של מנחת הנסכים שעולים על המזבח.

נתערבו האימורים, יקטירם הכל כאחד (רמב"ם תמידין ומוספין י, טז).

נתערבו הנסכים הסלת והשמן של שתי מנחות; אם הן מנחות שבלילתן שוה, כגון פרים ואילים, או כבשים וכבשים, אפילו של ציבור עם יחיד או של היום עם אמש – ייקרבו.

כן הדין אפילו נתערבו קודם הבלילה (כ"מ בסוגיא וכן הוכיח בחו"א; חו"ב ז, ח).

ואם בלילתן שונה זו מזו כגון פרים וכבשים, אם כבר נבללה כל מנחה בעצמה – ייקרבו [כדעת חכמים ודלא כר' יהודה לעיל כג (רש"י ותוס')]. לא נבללו בפני עצמן – פסולות.

נסכי היין, הואיל ואינם נקטרים אינם בכלל האיסור. ואף על פי כן לכתחילה אסור לערבם, שמא יערב את הסולת והשמן. ואם כבר הוקטרו הסולת והשמן או שנתערבו זה בזה (באופן שלא נפסלו) – מותר לערב היין אף לכתחילה.

לדעת הרמב"ם, בתערובת כבשים עם אילים או עם פרים, הואיל ואין בלילותיהן שוות אין מערבין היין לעולם (ע' חדושים ובאורים ז, ט).

ה. מנחת כבש הבא עם העומר – סולת שני עשורונים. אבל היין אינו כפול אלא רביעית ההין כשאר קרבנות הכבשים – כמפורש בתורה. וכן השמן רביעית ההין ואינו כפול (כתיב ונסכה) – של המנחה, כלומר שמן] וקרינן ונסכו – של כבש, יין).

הרמב"ם (מע"ק ב, ה ובהקדמתו למנחות) כתב שלישית ההין שמן. והשיגו הראב"ד. ובכס"מ הגיה ותיקן בלשון הרמב"ם. ואולם יש שקיימו דבריו ויישבוהו מסוגיתנו (ע' בהרחבה בשו"ת אחיעזר ח"ד ע).

ו. אמר רבי יוחנן: אשם מצורע ששחטו שלא לשמה (והוא הדין כשלא ניתן מדמו על בהונות המצורע) – טעון נסכים ככל אשם מצורע, שאם אי אתה אומר כן – פסלתו.

לאביי, הוא הדין בשאר קרבנות; כבש הבא עם העומר שנעשה שלא לשמה – מנחתו כפולה; קרבן התמיד – טעון שני גזרי עצים [תמיד של שחר בכהן אחד, ושל בין הערבים בשני כהנים]. ולר' אבא (הראשונים גרסו: רבא) רק באשם הדין כן, לפי שאין אשם בא נדבה, אבל הקרבנות האחרים – הרי הם נעשים עולת נדבה וקרבנים כשאר נדבות.

הקרבנות הבאים עם לחם שנעשו שלא לשמן, אפילו לאביי אין הלחם קרב, שאינו מגוף הזבח כנסכים (תוס').

דף צ

קנה. א. המדות שבמקדש, האם היו נגדשות במדידה אם לאו?

ב. האם בירוצי המדות נתקדשו, בלח וביבש?

ג. האם כלי שרת מקדשים שלא לדעת?

ד. מהו 'מותר נסכים' ומה דינו?